

0096

Sinds de staatshervorming van 1980 is de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden een Vlaamse verantwoordelijkheid. En sedert het Strategisch Plan van 2000 moet van die verantwoordelijkheid ook echt werk worden gemaakt. Van het luik 'sociaal-cultureel werk in de gevangenis' is Vlaams cultuurminister Bert Anciaux de initiatiefnemer. Hij subsidieert de Vlaamse Federatie voor Forensisch Welzijnswerk (VFFW) die de beoogde doelstellingen in de praktijk moet omzetten.

Ik ben niet slecht

Momenteel richt het sociaal-cultureel werk van de VFFW zich op 7 van de 17 gevangenis- en Vlaanderen. Daarmee bereikt ze gevangenis in Leuven, Brugge, Antwerpen en de Noorderkempen. De federatie heeft vier deeltijdse sociaal-cultureel werkers in dienst. In Leuven is dat Carla Michiels. Leuven Hulp is een arresthuis waar het merendeel van de 160 gedetineerden beklaagden zijn: zij wachten in de gevangenis hun proces af. Toch betekent dit niet dat ze werkloos zijn. "Tweewekelijks komen wij samen met een groep gedetineerden die representatief is voor deze gevangenis", vertelt Carla Michiels. "Zij bepalen de activiteiten en doen voorstellen. Ook via enquêtes wordt gepolst naar de interesses. Op basis daarvan bekijken we met de stuurgroep wat haalbaar is." In het beste geval ontdekken de gedetineerden wat ze waard zijn, wat hun mogelijkheden zijn. Carla Michiels: "Zo hebben we een

Schrijvers in situ

Vorig jaar werd in 6 Vlaamse gevangenis- en een cursus 'creatief schrijven' opgezet, op initiatief van het centrum justitieel welzijnswerk en de VFFW, met de financiële steun van Cera Foundation. Directeur van de VFFW Frederik Janssens vertelt: "We hebben een aantal schrijvers in gevangenis aan het werk gezet. Auteurs als Erik Waminck, Stefaan Brijs, Peter Holvoet-Elands en Geertrui Daem hebben met groepjes gedetineerden teksten geschreven. Ze volgden elk naar eigen inzicht een andere aanpak. Stefaan Brijs nam bijvoorbeeld de teksten van de gedetineerden mee naar huis, herschreef ze en legde ze dan aan hen voor, waarop ze doorgaans enthousiast reageerden. Erik Waminck spoorde de gedetineerden aan om zelf hun sterkste fragmenten uit te werken, door er bij voor-

De gedachten zijn vrij

Sponsor? Hein Matier (hedenaf De Reeder slachting)

kunstproject met workshops opgezet. Gedetineerden konden er schilderen en maskers maken. Belangrijk is dat we daarna een echte tentoonstelling met receptie organiseerden, net zoals dat buiten de gevangenis gebeurt. Zo zien ook het personeel, de penitentiair beambten, en de bezoekers wat de gedetineerden in hun mars hebben." Gevangenis zijn complexe biotopen. Tientallen, zometert honderden gedetineerden leven er samen of overleven er. Ze hebben doorgaans gemeenschappelijk dat ze een

doe ik hier?' Wij proberen hun verhaal met andere verhalen aan te vullen, zodat de uitkomst positiever wordt. We doen dat door hen meer verantwoordelijkheid te geven. Ze moeten weten dat er op hen wordt gerekend." De activiteiten op zich zijn belangrijker dan buitenstaanders kunnen vermoeden. Ze doorbreken de verveling en de sleur eigen aan het gevangenisleven. Maar sociaal-cultureel werk in de gevangenis is meer dan het organiseren van allerhande activiteiten. Het gaat ook om een mentaliteitsverandering.

Gedetineerden en culturele projecten

verleden hebben van vallen en opstaan. Hun gevoel van zelfwaarde heeft daar sterk onder te lijden. "Gedetineerden hebben vaak een negatief zelfbeeld", zegt coördinator Bart Declerck. "Ze hebben het beeld, dat de buitenwereld van hen heeft, geïnterioriseerd. 'Ik ben slecht. Ik was er beter nooit geweest. Wat

"Sociaal-cultureel werk is groepsmatig werken", beklemtoont Carla Michiels. "Het is het opstarten van een beweging die wordt gedragen door heel de gevangenis. En een gevangenis is de optelsom van de directie, de sociale dienst, de gedetineerden, de penitentiair beambten, de stuurgroep en andere

beeld haiku's van te maken. Je moet weten dat de meeste gedetineerden een laag zelfbeeld hebben. Ze hebben in het verleden negatieve verhalen meegekregen van magistraten, politiecommissarissen, advocaten. Die verhalen komen in een dik dossier dat ze als het ware met zich meedragen. Wij vroegen om nu eens zelf hun verhaal te schrijven. Zelfs als het verhaal fictieel is, draagt het toch de sporen van hun leven. Die teksten werden verzameld en zullen in de zomer in het literaire tijdschrift De Brakke Hond verschijnen, samen met de ervaringen van de auteurs zelf. We hopen ook dat op die manier het beeld van de gedetineerde en de gevangenis gemaand wordt." Dit jaar start de VFFW met het project Theater en detentie. Frederik Janssens inspireerde zich op het Britse theatergezelschap Clean Break. Het ontstaan is vanuit

de ervaringen van twee vrouwelijke gedetineerden. The British Council zorgde ervoor dat het gezelschap in het kader van Brussel 2000 naar België kon afreizen. Het gezelschap vraagt elk jaar aan een schrijfster om, na een aantal workshops in een gevangenis, een toneelstuk te schrijven. Dat stuk wordt dan met professionele acteurs opgevoerd in verschillende theaters in Engeland en in een aantal vrouwengevangenis. "Wij zullen een iets andere formule hantieren", zegt Frederik Janssens. "De gedetineerden zullen zelf het stuk schrijven en spelen. Vorig jaar werd al een eerste stuk opgevoerd in de strafinstelling van Oudenaarde. Het stuk De trein naar Parijs was echter alleen te zien binnen de gevangenis. Maar het is niet ondenkbaar dat we in de toekomst ook een lokaal cultureel centrum aanbrengen." (20)

0089

organisaties van buiten de gevangenis, zoals de dienst basiseducatie." Ze geeft een voorbeeld van een mentaliteitsverandering: "De penitentiair beambte gebruikt een activiteit vaak als een tuchtmaatregel. De gedetineerde mag pas deelnemen als hij zich goed gedraagt. Hierover trachten we te discussiëren. We willen hem duidelijk maken dat hij ook op een andere manier signalen kan geven. De sociaal-cultureel werker moet vanzelfsprekendheden in vraag durven stellen. Uiteindelijk is het ons doel om het hiërarchische, autoritaire systeem om te buigen door een constructieve dialoog aan te gaan."

Task force

Volgens de directeur van de federatie *Frederik Janssens* gaat de dialoog de goede kant uit: "Wij merken dat heel wat gevangenisdirecteurs ons werk de nodige ruimte willen geven. In Leuven Hulp heeft *Carla Michiels* het cultureel centrum *De Koepel* uitgebouwd. Er is een bibliotheek en er vinden activiteiten plaats. De gedetineerden hebben zelf de inrichting van het centrum verzorgd. In de Brugse gevangenis en in de vrouwenafdeling van de Antwerpse gevangenis is een educatief centrum opgezet met echte leslokalen. Dat zijn belangrijke tendensen. Want om goed aan sociaal-cultureel werk te kunnen doen, zijn ook infrastructuurele ingrepen broodnodig. Dat kan alleen als er geld wordt vrijgemaakt en als het gevangenisbeleid meewerkt. Niet alle gevangenisdirecteurs zijn even happig op onze aanwezigheid." Met zijn aanwezigheid wil de sociaal-cultureel werker tegemoetkomen aan het recht van elke gedetineerde op vorming, ontspanning en sport. Daarom organiseert men in Leuven Hulp activiteiten als computerlessen, creatief schrijven, kooklessen, filmvertoningen en nog veel meer. Maar of dit de gedetineerde verandert als mens? "Ik denk van wel", reageert *Frederik Janssens*. "De meeste gedetineerden zijn tussen de 18 en de 25 jaar en laaggeschoold. Ze zijn zelden in contact gekomen met cultuur. Ze hebben negatieve ervaringen met de arbeidsmarkt. Ze weten niet van welk hout pijlen te maken. Sommige activiteiten kunnen bij gedetineerden een zekere reflectie op gang brengen of hen een succeservaring bezorgen. Misschien ontstaat bij enkelen een nieuw perspectief over wat ze later met hun leven kunnen doen. En dat kan een verschil uitmaken. We moeten beseffen dat haast iedereen weer terugkeert in de samenleving. Wat geven we hun mee? Het is zeer moeilijk om na te gaan wat de effecten zijn voor de hele populatie gedetineerden. Ook al omdat we nog niet in alle gevangenissen actief zijn.

Carla Michiels: "Uiteindelijk is het ons doel om het hiërarchische, autoritaire systeem om te buigen door een constructieve dialoog aan te gaan."

Binnen tien jaar zal een beoordeling waarschijnlijk wel kunnen. Tot dusver kunnen we slechts individuen aanwijzen van wie we zeker weten dat ons werk hun leven wezenlijk heeft veranderd. Het ministerie van Justitie zou graag kunnen zeggen dat de inbreng van de Vlaamse gemeenschap de kans op recidive fundamenteel verkleint. Maar daar is het dus voorlopig nog te vroeg voor. Vooraleer men over echte resultaten kan spreken, moet het sociaal-cultureel werk binnen de gevangenissen geïntensifieerd worden. Daarvoor zijn meer mensen en middelen nodig. "We kunnen maar een klein deel doen van wat in onze opdrachtverklaring staat", zegt *Frederik Janssens*. "In januari komt er, onder druk van het Strategisch Plan, een *task force*, op initiatief van minister *Anciaux*. We hopen dan sterker te staan, omdat zowel de administratie als het kabinet van de minister in deze werkgroep vertegenwoordigd zullen zijn. Vanuit de culturele sector is er in ieder geval voldoende interesse in wat er gaande is. Tijdens ons gesprek krijgt *Frederik Janssens* een telefoontje: een fotograaf wil in de gevangenis aan de slag. Dat is interessant, maar er zijn voorwaarden. "Ik vermoed dat hij vooral een project voor zichzelf wilt opzetten. Voor mij is het echter een

voorwaarde dat hij ook echt samen met de gedetineerden wilt fotograferen. Tja, op een of andere manier is het gevangenisleven vandaag populair", besluit hij laconiek.

tekst | **David Nolens**

dat schrille sleutelgeluid
een deur die men sluit
dan begint het wachten weer (G.)

als ik in de spiegel kijk
dan vind ik toch niet
dat ik op mijn strafblad lijk (J.)

(twee haiku's uit de workshop 'creatief schrijven' van Erik Vlamincx, najaar 1999, gevangenis Antwerpen)

† Vlaamse Federatie voor Forensisch Welzijnswerk vzw
Diksmiddelalaan 50
2600 Berchem
Tel.: 03-366 39 31
vffw@steunpunt.be